

Юридичні науки

УДК 342.92(477):341.231.14

Федоренко Євгенія Ігорівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Федоренко Евгения Игоревна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Fedorenko Yevgenia

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

В УКРАИНЕ: СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА

ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF MILITARY PERSONNEL IN

UKRAINE: ESSENCE AND STRUCTURE

Анотація. На основі чинного законодавства України у статті досліджено адміністративно-правовий статус військовослужбовців як

суб'єктів адміністративного права, розглянуто та охарактеризовано його структурні елементи.

Ключові слова: *адміністративно-правовий статус, військовослужбовець, військова служба, військовий обов'язок, права, обов'язки, заборони, обмеження, юридичні гарантії, соціальні гарантії, юридична відповідальність.*

Анотація. *На основе действующего законодательства Украины в статье исследовано административно-правовой статус военнослужащих как субъектов административного права, рассмотрены и охарактеризованы его структурные элементы.*

Ключевые слова: *административно-правовой статус, военнослужащий, военная служба, военные обязанности, права, обязанности, запреты, ограничения, юридические гарантии, социальные гарантии, юридическая ответственность.*

Summary. *On the basis of the current legislation of Ukraine the article investigates the administrative-legal status of military personnel as subjects of administrative law, its structural elements are considered and characterized.*

Key words: *administrative and legal status, military, military service, military duty, rights, duties, prohibitions, restrictions, legal guarantees, social guarantees, legal responsibility.*

Постановка проблеми. У наш час проблема визначення адміністративно-правового статусу військовослужбовців є досить актуальною. Адже в умовах, коли відбуваються воєнні дії, роль військовослужбовців в житті держави все більше зростає, їх діяльність набуває активного характеру, що зумовлює потребу в правильному розумінні їх адміністративно-правового статусу, в його чіткій фіксації та конкретизації на законодавчому рівні.

Мета. Проаналізувати правові основи військової служби в Україні, розглянути структуру адміністративно-правового статусу військовослужбовців, охарактеризувати її елементи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, необхідно зосередитись на термінології, а саме на таких поняттях як «статус», «правовий статус». «Status» у перекладі з латинської мови означає положення, стан чого-небудь або будь-кого [1, с. 578]. За юридичною енциклопедією статус –правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [2, с. 626].

Щодо поняття «правовий статус»: за О. Ф. Скакун це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує своє поведінку в суспільстві [3, с. 377, 381]. До такої думки схиляються О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко та додають, що характерними ознаками правового статусу є: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність [4, с. 366].

Більш точний зміст поняття «правовий статус» формується нормами відповідних галузей права. Галузеві правові статуси уточнюють загальний правовий статус особи щодо конкретних правових відносин, які виникають у суспільстві та є предметом певної галузі права.

Адміністративно-правовий статус притаманний кожній особі, яка є суб'єктом адміністративно-правових відносин, він визначає положення, становище конкретного суб'єкта в управлінських відносинах. Прийнято виділяти загальний, особливий та спеціальний адміністративно-правові статуси. Особливий адміністративно-правовий статус включає в себе специфічні права та обов'язки громадянина, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, в тих чи інших галузях і сферах

функціонування публічної влади. Саме таким статусом наділені військовослужбовці.

Так, Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає, що військова служба є різновидом державної служби особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства. Вона пов'язана із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є військовослужбовцями [5].

Правові основи військової служби складають Конституція України, цей Закон та Закони: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», інші закони, – а також прийняті відповідно до них Укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, проходження військової служби, служби у військовому резерві та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Аналіз положень законодавства дає змогу зробити висновок, що елементами адміністративно-правового статусу військовослужбовців є:

- 1) права і обов'язки;
- 2) заборони та обмеження;
- 3) юридичні гарантії;
- 4) юридична відповідальність.

Характеризуючи права військовослужбовців, варто зазначити, що вони виступають як міра необхідної, а не можливої поведінки, на відміну від прав осіб із загальним правовим статусом. Проаналізувавши співвідношення прав з обов'язками військовослужбовців, ми дійшли до висновку, що такі права насамперед передбачені для належного виконання відповідних обов'язків.

Ст. 11 Закону «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» закріплює загальні обов'язки військовослужбовців: додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, віддано служити Українському народові, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок; беззастережно виконувати накази командирів (начальників) і захищати їх у бою; оберігати Бойовий Прапор своєї частини; постійно підвищувати рівень військових професійних знань; знати й утримувати в готовності до застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно; поважати бойові та військові традиції, допомагати іншим військовослужбовцям, що перебувають у небезпеці, стримувати їх від вчинення протиправних дій, поважати честь і гідність кожної людини; суворо зберігати державну таємницю; вести бойові дії ініціативно, наполегливо, до повного виконання поставленого завдання тощо [6]. Згідно зі ст. 17 Закону на військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні, у внутрішньому і гарнізонному наряді, а також під час виконання інших завдань покладаються спеціальні обов'язки. Військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України (ст. 18 Закону). Військовослужбовці під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а також носити, зберігати та застосовувати спеціальні засоби, зброю в порядку, встановленому законодавством. Це право, перш за все, спрямоване на те, щоб забезпечити реалізацію загальних обов'язків військовослужбовців, визначених у ст.11 Закону.

Невід'ємним елементом адміністративно-правового статусу військовослужбовців є заборони та обмеження, які встановлюються виключно законодавством. Вони включають перелік діянь, несумісних зі статусом військовослужбовців загалом. У разі їх недотримання завдається істотна шкода не лише інтересам військової служби, а й держави. Так,

військовослужбовцям забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту [7].

Метою обмеження прав і свобод військовослужбовців є, передусім, забезпечення ефективної службової діяльності, недопущення можливих зловживань під час її здійснення та створення умов щодо незалежності службової діяльності від впливу сторонніх чинників, які не пов'язані з військовою службою. Так, Розділом IV Закону «Про запобігання корупції» встановлено наступні обмеження: щодо використання службових повноважень чи свого становища; щодо одержання подарунків; щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; спільної роботи близьких осіб [8]. Відповідно до ст. 3 дія цього Закону поширюється на : військових посадових осіб Збройних Сил України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України та на інші утворені відповідно до законів військові формування, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки.

Юридичні гарантії дають змогу військовослужбовцям реалізувати свої права та обов'язки в повному обсязі, адже нерідко їх реалізація відбувається в умовах небезпеки. Гарантії слугують для військовослужбовців певною опорою, сприяють, зокрема, й виконанню покладених на них обов'язків. Перш за все, ст. 17 Конституції України закріплює наступне: держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі

у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [9]. Ст. 40 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» вказує на те, що гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до законів «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» та іншими законами [5].

Так, ст. 11 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає наступні права, пільги та соціальні гарантії: безоплатна кваліфікована медична допомога у військово-медичних закладах охорони здоров'я, а при їх відсутності чи у невідкладних випадках – медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів; військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад; санаторно-курортне лікування та відпочинок військовослужбовців і членів їх сімей (крім військовослужбовців строкової військової служби) у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України не більше одного разу на рік; таким же правом користуються члени сімей

військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби. До таких членів сімей належать: батьки, дружина (чоловік), неповнолітні діти, а також діти - інваліди з дитинства (незалежно від їх віку) [10]. У ст. 14 Закону також передбачено безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом у відрядження, відпустку у межах України, при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини разом із членами сімей (крім членів сімей військовослужбовців строкової служби) і перевезення багажу до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби, в межах України. Порядок відшкодування витрат, пов'язаних з таким перевезенням військовослужбовців та членів їх сімей, їх особистого майна затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 155. До того ж, уряд встановлює Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями.

Що стосується юридичної відповідальності військовослужбовців, то під нею ми насамперед розуміємо один із видів соціальної відповідальності, яка характеризується формальною визначеністю, обов'язковим дотриманням правових норм, державним контролем за їх виконанням, застосуванням до правопорушника державного примусу. Військовослужбовець може бути притягнутий до адміністративної, дисциплінарної, кримінальної, матеріальної та цивільної відповідальності. Головною особливістю юридичної відповідальності військовослужбовців є те, що вона передбачена за неналежне виконання більш широкого кола обов'язків, ніж у цивільних осіб, це зумовлено специфікою військової служби та її чіткою нормативно-правовою регламентацією.

Зокрема, ст. 42 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено відповідальність за порушення законодавства про військовий обов'язок і військову службу [5]. Ст. 15 Кодексу України про адміністративні

правопорушення (далі – КУпАП) встановлює відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень. Також КУпАП було доповнено главою 13-Б (ст. 172⁻¹⁰ -172⁻²⁰) згідно із Законом № 158-VIII від 05.02.2015, яка передбачає адміністративну відповідальність за вчинення військових адміністративних правопорушень [11]. Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців настає за скоєння проступку, який є порушенням військової дисципліни або громадського порядку. Основні вимоги військової дисципліни викладено в: Законі «Про військовий обов'язок і військову службу»; Військовій Присязі; статутах Збройних Сил України, – а порядок накладення дисциплінарних стягнень чітко визначений у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України. Відповідно до ст. 27 Закону «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення [6]. Розділом XIX Кримінального кодексу України встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) [12].

Висновок. Таким чином, адміністративно-правовий статус військовослужбовців є різновидом особливого адміністративно-правового статусу, регламентованого нормативно-правовими актами, які визначають: права і обов'язки, заборони та обмеження, юридичні гарантії та юридичну відповідальність військовослужбовців. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців є складним механізмом, у якому всі структурні елементи є надзвичайно важливими та взаємопов'язаними між собою.

Література

1. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2003. 704 с.

2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 2003 Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
4. 4. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
5. 5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 №2232-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.
6. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 №548-ХІV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 194.
7. Про Положення про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: Указ Президента України від 31.07.2015 № 463/2015 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463/2015>.
8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
9. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 №2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1123.
12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

